

Черно море представлява голям воден басейн, почти напълно изолиран от Световния океан. То е причислено към категорията на т. нар. полузатворени морета, чиито правен режим е уреден с Конвенцията на ООН по Морско Право [1] (1982г.). Според чл. 122 от тази Конвенция “затворено или полузатворено море” означава залив, басейн или море, заобиколено от две или повече държави и свързано с друго море или океан с тесен проток или състоящо се изцяло, или предимно от териториални морета и изключителни икономически зони на две или повече крайбрежни държави. В Черно море постъпват води и отпадъци от територията на 17 държави, от Германия до Грузия, а площта на водосборния му басейн е около 2 млн. кв. км. В морето се вливат втората, третата и четвъртата по големина европейски реки – Дунав, Днепър и Дон. Уникалните физически и химически характеристики на черноморската екосистема запазват относителната си стабилност до втората половина на двайсети век. Първият сигнал за значителното влошаване в състоянието на екосистемата е рязката промяна в състава на промишлените видове риба, уловени през 70-те и 80-те години на миналия век. След това се наблюдава усилен “цъфтеж” на планктона, намалена прозрачност на водите, замърсяване на дънните седименти и масово измиране на малките животински видове, обитаващи тези седименти.

Приблизително по същото време икономическият спад в шестте крайбрежни държави на Черно море, съчетан с политическите промени и прехода към пазарно стопанство, довеждат до сътресения и недостиг на средства за поддържането на пречиствателните съоръжения за битови и промишлени отпадни води. Тъй като много градове никога не са имали ефективно действащи системи за пречистване на отпадните води, в условията на общия икономически упадък зачестяват епидемичните взривове на заболявания, свързани с качеството на водите, като например холера, и последвалите ги санитарни забрани за посещение на плажовете.

Отчитайки драматичното влошаване на екологичното здраве на Черно море, с един безпрецедентен акт на международно сътрудничество, шестте крайбрежни държави подписват през април 1992 г. в Букурещ, Румъния *Конвенцията за опазване на Черно море от замърсяване* [2] (Букурещка конвенция), която представлява правна и дипломатическа платформа за съвместни действия. В последствие всички черноморски държави подписват през април 1993 г. в Одеса, Украйна т. нар. Одеска декларация, набелязваща общата политика на страните по Букурещката конвенция. Тази декларация поставя основите, върху които шестте крайбрежни държави заедно с международните донори извършват задълбочена

оценка на състоянието на черноморската среда - процес довел до разработването на *Стратегическия план за действие за Черно море*, подписан през октомври 1996 г. Планът съдържа 59 конкретни задължения, свързани с мерки за намаляване на замърсяването, подобряване на управлението на живите ресурси, насърчаване на човешкото развитие по начин, който не компрометира околната среда и предприемането на стъпки за финансиране на екологични проекти.

Черноморската конвенция урежда изграждането на система от институции за постигането на нейните цели. Учреден е общ регионален междуправителствен орган, натоварен с приложението на конвенцията, *Комисия за опазване на Черно море от замърсяване*, която включва висши служители от агенциите за околна среда от шестте държави, подписали конвенцията. Ежедневната координация по дейностите, свързани с прилагането на конвенцията и Стратегическия план за действие, се извършва от Постоянния секретариат на комисията в Истанбул. Изградена е система от консултативни групи и регионални центрове за действие, които предоставят консултации и изпълняват практически технически задачи.

След като започна оперативна работа през октомври 2000 г., секретариатът координира прилагането на Стратегическия план за действие за Черно море. Основна цел в работата му през последните месеци е иницирането на дейности на консултативните групи и регионалните центрове за действие. Търси се тясно сътрудничество с органите за управление на речните басейни. Наскоро бе подписан меморандум за разбирателство между Истанбулската комисия и Международната комисия за опазване на река Дунав. Изградена бе група за действие под егидата на Европейската комисия, чиято задача е да подготви и приложи инвестиционна стратегия за проекти, насочени към намаляване на замърсяването на река Дунав, което в крайна сметка ще се отрази на Черно море.

Ангажиментът на черноморските страни да продължат прилагането на договореностите от Букурещката конвенция бе препотвърден с министерска декларация по време на срещата на министрите на околната среда на шестте страни в София през юни 2002 г. На тази среща бе ревизиран Стратегическият план за действие и бе подписан нов протокол към Конвенцията за опазване на биоразнообразието в региона.

Общата задача по управление на регионалните морета е голямо предимство за страните, защото съществува потенциална възможност да се стимулира развитието на

плодотворни взаимоотношения , но от друга страна индиректно може да стане причина за напрежение между страните, в случай че замърсяването се разпространява от една държава към друга чрез морските води миещи бреговете им.

Бъдещото сътрудничество между страните от Черноморския регион би бил важен катализатор за технологичното и икономическо развитие на региона и да се превърне в един от основните инструменти за осигуряването на мирно съжителство в Обединена Европа в дългосрочен план. Сътрудничеството ще позволи страните да се възползват от и Дунав като плавателен воден път, който предлага по-евтин и по-малко засягащ околната среда начин на транспорт и ще позволи икономическото развитие да се разпростре по-бързо в региона. Този ефект вече се е проявил за реката Рейн която беше център на икономическото развитие на Европа свързвайки отдалечени точки като Лондон и Милано и откъдето преминава над една трета от богатството на Европа.

Понастоящем голям брой събития са предприети или са още във фазата на планирането. Тези събития са свързани с факта, че Черноморската комисия неотдавна предостави статус на официален наблюдател на Европейската комисия и изискват ЕС да предприеме по – действено сближаване и постигне по-силно въвличане в сътрудничество за опазване на околна среда в областта.

Река Дунав може да оказва съществено влияние главно в района на шелфа и при заливане на обработваеми площи при наводнения. Чрез Дунав се внасят биоелементите фосфор и азот, които водят до **еутрофикация** – един от най-сериозните проблеми на Черно Море, който се дължи на прекомерното претоварване с

нутриенти

[\[3\]](#)

през реките и непосредствено от крайбрежните държави. Този факт доведе до радикални промени в екосистемата му от 60

-те

г. на миналия век насам. Това причини голям трансграничен удар по биологичното разнообразие и човешкото ползване на морето, включително риболова и възпроизводството на видовете обитаващи акваторията му.

Еутрофикацията представлява пренасищане на водите с органична материя и по-специално с фитопланктон. Планктона расте във всички водни среди, където има достатъчно светлина и основни хранителни вещества (нутриенти) и по-специално азот и фосфор.

Когато нивото на нутриентите е прекалено високо се подпомага изобилното производство на планктон, а когато планктонът започне да се разлага, консумацията на кислород се увеличава до неблагоприятни нива и последващите нежелани промени в качеството на водата могат да допринесат за измиране на биологичните видове. В Черно море това вече се е случвало и хранителните вериги бяха сериозно увредени.

Положените досега усилия за обръщане на тази ситуация бяха недостатъчни и се появи нужда от действия за поправяне на околната среда до ниво приемливо за хората от региона и за защита и възстановяване на Черноморските екосистеми, които имат глобално екологично и биоразнообразно значение.

Черноморските води са също силно увредени и в следствие на изхвърлянето на отходните канализационни води. Ситуацията допълнително се усложнява и от положението на задъхващите се икономики на крайбрежните държави, които едва ще могат да издържат на тежките инвестиции необходими за изграждането на пречиствателни съоръжения за обработката на отходните (канализационни) води, нужни за да се избегне замърсяването на Черноморските води. Някои държави (като България и Румъния) вече са инвестирали във водопречиствателни съоръжения, но в по-общ план водообработката липсва или недостатъчна в повечето места около Черно море. Има също и сериозни проблеми с твърде неподходящото им разположение. България е на първо място сред черноморските страни по относителен дял на населението в крайбрежния район, ползващо съвременна канализация в т. ч. и пречистване на водите. Основните градове и курортни комплекси имат пречиствателни станции с биологично пречистване.

Нефтеното замърсяване в Черно море не е широко разпространен проблем (съдържанието на нефт и нефтопродукти се регистрира в районите на нефтопристанищата, заливите, корабните рейдове), но има значение за крайбрежните райони около устията на реките, отходните канали, индустриалните съоръжения и пристанищата. Въпреки ниската разпространеност на този проблем в рамките на Черно море, сериозни опасения се пораждат в резултат на бързото разрастване на използването на Черно море като мореплавателен транспортен път в частност за корабоплаване на нефтени превози от наскоро отворените Каспийски нефтени находища. Това развитие създава голяма опасност от инциденти с танкери, най – вече в турските проливи Босфора и Дарданелите).

Организирането на една глобална система за изследване на замърсяването на Черно Море изисква:

1. Установяване на източниците и спецификата на антропогенния отток;
2. Провеждане на системни наблюдения за състоянието на водите;
3. Изследване на пространствената и количествената динамика на основните компоненти за антропогенния отток;
4. Изследване на самопочиствателните възможности на конкретни морски райони с оглед изработване на оптимален режим на заустване, при който процесите на самопочистване да компенсират антропогенното въздействие.

За решаване проблемите по опазване на Черно Море са разработени и подписани редица документи. Околната среда на Черно море заема своето място в структурата на Конвенцията за опазване на Черно море от замърсяване [\[4\]](#) (Черноморската конвенция) подписана в Букурещ (Април, 1992 г.) от Румъния, България, Украйна, Грузия, Русия и Турция. Европейската комисия също заема своето място в конвенцията след като наскоро беше удостоена със статут на официален наблюдател от името на ЕС. Приети са и три протокола, които са неразделна част от нея.

Териториалният обхват на конвенцията включва териториалните морета и изключителните икономически зони на държавите – участнички в акваторията на Черно море. Конвенцията не се прилага спрямо военни кораби, спасителни или други кораби или въздухоплавателни средства държавна собственост или временно ползвани от държавата с нетърговска цел. Тяхната цел обаче трябва да бъде съвсем съвместима с целите на конвенцията, доколкото това е възможно.

Всяка от участващите държави се задължава да осигурява прилагането на конвенцията в морските пространства, над които упражнява своя суверенитет, суверенни права и юрисдикция, както и да предприема всички необходими мерки с цел предотвратяване, намаляване и контрол на замърсяването. В приложение към конвенцията са изброени опасните вещества и материали, чието попадане в морската вода е недопустимо независимо от източника на замърсяване.

В конвенцията са включени различни възможни източници на замърсяване, които трябва да бъдат контролирани: от сушата, от кораби, чрез дъмпинг, от дейности на континенталния шелф, от или чрез атмосферата.

Държавите – участнички ще си сътрудничат за отстраняване на замърсяванията при извънредни произшествия и при провеждането на научни изследвания, ще разработват програми (включително с участието и на международни организации), ще обменят данни и информации, свързани с опазването на морската среда. Те трябва да обръщат особено внимание за избягване увреждането на морската среда и живите ресурси на Черно море. Препоръчва се развитието , придобиването, въвеждането и улесняването на взаимния обмен на чисти и нискоотпадни технологии.

С конвенцията се препоръчва приемането на вътрешни нормативни актове за определяне отговорността при вреди от замърсяване, които следва да се съгласуват и да бъдат в съответствие с международното право.

Първият от трите протокола към конвенцията се отнася до опазването на морската среда от замърсяване от източници, разположени на сушата.

Вторият протокол определя формите на сътрудничеството в борбата срещу замърсяването на морската среда с нефт и други вредни вещества при извънредни произшествия.

Третият протокол третира въпроса за опазването на морската среда от замърсяване чрез дъмпинг (“дъмпинг” означава: всяко умишлено потопяване на отпадъци или други вещества от кораби или въздухоплавателни средства; всяко умишлено потопяване на кораби или въздухоплавателни средства). Всяка страна, която предприема дъмпинг на вещества и материали в морето, предварително трябва да е спазила всички предвидени в протокола изисквания за предотвратяване, ограничаване и контрол на замърсяването на Черно море [\[5\]](#) .

Министерската декларация за опазване на Черно Море (Одеса, 1993 г.) дава политическата рамка за изпълнение на Конвенцията. Двата документа определят основните принципи, прилагани в съвместната работа на черноморските държави по опазване на Черно Море.

По инициатива на Турция и с финансовата подкрепа на Глобалния фонд за околната среда (GEF [6]) беше поставено началото на **Програмата за екологично управление и опазване на Черно Море** (Програмата), документите към която бяха подписани във Варна (Юни, 1993 г.). Със стартирането на Програмата PHARE

[7]

и TACIS

[8]

започнаха предоставянето на помощ за развитие на околната среда в региона на Черно море. Главната цел беше да се подпомогнат България, Румъния, Русия Украйна и Грузия да укрепят своите индивидуална и обща правоспособност за решаване на проблемите с околната среда в Черно море.

Със Програмата беше предложен пакет от мерки за хармонизиране на качеството на водата, но цялостното осъществяване на този план е изостанало доста. Като част от структурата предвидена в Плана беше поставено началото на центрове във всяка от Черноморските държави. Осъществяването на заложеното в програмата изграждане на "центровете" обаче се сбъдна през Юни 1995 г. във гр.Варна, България, където беше проведена първата регионална Черноморска конференция. Създадена бе система от 6 тематични работни групи със споменатите центрове за координация във всяка от крайбрежните страни по:

1. Управление на замърсяването от източници на сушата (Иstanbul);
2. Мониторинг и оценка на замърсяването на морето (Одеса);
3. Разработване на общи методологии за интегрирано управление на крайбрежните зони (Краснодар);
4. Опазване на биологичното разнообразие (Батуми);
5. Риболов (Констанца);
6. Екологични аспекти и безопасност на корабоплаването (Варна).

Резултат от съвместният труд е изготвянето на трансграничния диагностичен анализ (TDA [9]), който позволи формулирането на **Стратегически план за действие за възстановяване и опазване на Черно Море**

. Той бе приет по време на министерската конференция на 31 Октомври, 1996 г., обявен за международен ден на Черно Море. Този план беше разработен след задълбочена оценка на състоянието на Черно море, която показа, че неговото екологично здраве се е влошило критично през последните три десетилетия. Планът представлява едно пространно ръководство за практическа работа, която ще доведе до истинско подобрене в тревожното състояние на Черно море.

Информацията от TDA насочва към следните главни проблеми:

- a) Внасянето на биогенни елементи, водещи до евтрофикация, главно чрез р. Дунав;
- b) Вливане на недостатъчно пречистени канални води, нефт и други вредни вещества, заплашващи общественото здраве, развитието на устойчив туристически сектор и развитие на аквакултури;
- c) Интродуциране на чуждестранни видове при изхвърляне на баласта на плавателните съдове, сериозно увредило черноморската екосистема, и представляващо заплаха за съседните Средиземно и Каспийско море;
- d) Неадекватното управление на живите ресурси, възпрепятстващо устойчивото развитие на района;
- e) Съществуването на промишлени горещи точки;
- f) Липсата на пристанищни съоръжения за посрещане на кораби и висок риск от инцидентни замърсявания.

Всяка черноморска държава, чрез закони и механизми ще регулира заустванията от точкови източници. България вече има прието законодателство. Изискванията за опазване чистотата на крайбрежните черноморски води, са регламентирани в Наредба № 8 (ДВ, брой 10, 2001 г.). Съгласно Наредбата, водите се разделят на зони за ползване и пояси за санитарна охрана около тях и се определят диференцирани норми за допустимо замърсяване. Към **Закона за водите** [10], са издадени и следните наредби:

à **Наредба** № 4 за качеството на водите за рибовъдство и за развъждане на черупкови организми (ДВ, бр. 88, 2000 г.);

à **Наредба** № **5** за дейността на националната система за мониторинг на водите (ДВ, бр. 95, 2000 г.);

à **Наредба** № **6** за емисионни норми за допустимо съдържание на вредни и опасни вещества в отпадъчните води, зауствани във водни обекти (ДВ, бр. 97, 2000 г.);

à **Наредба** № **7** за условията и реда за заустване на производствени отпадъчни води в канализационните системи на населените места (ДВ, бр. 98, 2000 г.);

à **Наредба** № **8** за качеството на крайбрежните морски води (ДВ, бр. 10, 2001 г.)

С **Постановление** № **154** от 28.07.2000 г. е приета **Тарифа** за таксите за право за общо ползване и/или разрешено ползване на воден обект

Единствено с помощта на населението от целия отточен басейн е възможно осигуряването на устойчиво бъдеще за Черно море. Хората трябва да осъзнаят ролята си на замърсители и съзнателно да обединят усилията си за ограничаване на замърсяването и възстановяване на околната среда.